

LİF SANATI'NIN KAVRAMSAL SANATLA İLİŞKİSİ*

Jovita SAKALAUŠKAITE*

ÖZET

Günümüzde lif sanatı, plastik sanatlar kavramlarını içermektedir. Tekstil sanatı çok uzun zamandır el işçiliği olarak ortaya çıkan ve günümüzde sanat dalları içerisinde yer alan lif sanatına dönüşmüştür. Lif sanatı- farklı tekstil teknikleri kullanılarak, malzemeye, renge bağlı kalmadan her hangi bir teknik ile oluşturulmuş sanatsal çalışmalardır. Lif sanatı ve Kavramsal sanatın bağlantısı çok önemlidir. Fakat bu iki sanatın arasındaki bağlantı kurulurken önemli sorunlar yaşanmaktadır. Kavramsal sanat, 1960 yılında ortaya çıkmış ve çoğu sanat ölçütlerini kabul etmemiştir. Fakat zamanla sanat tarihinde önemli bir yer kazanarak diğer sanat dallarını da etkilemiştir. Kavram özünde kendi kendine oluşan bir olgu ve felsefedir. Kavramsal sanatının amacı izleyiciyi düşündürmektir. Fakat bazen (günümüzde lif sanatçıları arasında yaygın olan hareket) etkili olabilmek için basit bir şekilde izleyiciyi şoka sokmak gerekmektedir. Günümüzde lif sanatında kavramlar, estetik ve işlevselliğin önüne geçmektedir. Ancak lif sanatının en önemli değerleri estetik ve işlevselliğdir. Bu nedenle kavramsal sanat ve lif sanatının bir biri ile ilişkisine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu çalışmada sanat tarihinde kavramsal sanatın ve lif sanatının önemli noktaları, yapısı, amacı araştırılmakta, aralarındaki ilişki, benzerlikler, farklılıklar incelenmektedir. Makalede kaynakça taramasının yanı sıra, sergiler, kataloglar, akademik makaleler ve internette bulunan veriler kullanılmakta ve ayrıca her bölümde kişisel tecrübeler ışığında tartışmalar ve fikirler ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tekstil, Dokuma, Lif, Kavramsal Sanat.

THE RELATIONSHIP BETWEEN CONCEPTUAL ART AND FIBER ART

ABSTRACT

Nowadays Fiber Art term is covering fine arts as well as visual art categories. The fiber art moved ahead from traditional handcrafted art areas. Fiber art can be considered in this way; using different textile techniques, making free selection of materials and color, creating artwork based on chosen concept of any size. It is very important conceptual art influence to fiber art, but connection between them is very complicated. Conceptual art emerged in 1960 with the anti-art idea, denying the criteria of traditional art concept. Over time it has gained an important place in art history and affected other branches of art, also fiber art. The purpose of conceptual art is to impel audience for thinking, without ingrained esthetic and beauty skills, just discovering its philosophy and concept. But nowadays traditional part of aesthetic or functional characteristics of fiber art work loses its great importance. Moreover sometimes it is chosen most simple way to influence the audience – to shock him or her and provides him or her disgust. This article is to explore the most important points, aim and structure of conceptual and fiber art. The references of the article as follow - different bibliographies, exhibition catalogs, Internet resources; and personal discussions, ideas of author are given separately for each section.

Keywords: Textile, Fiber Art, Conceptual Art, Design.

Kavramsal Sanatın Tarihi: Oxford Felsefe Sözlüğüne göre; kavramsallık; nominalizm ve gerçeklik arasında olan, felsefenin doktrindir. Ve evrensel varlığın, sadece kavram ile gerçekleşebileceğini ve hiç bir dış görüntü ya da var olan gerçeğin sahibi olmadığını açıklar (Blackburn, 1996). “Kavramsal sanat” hareketinin ilk dalgası 1978’den 1960 yılına kadar uzanmaktadır. İlk kavramsal sanatçının Andy Warhol olduğunu düşünebiliriz. ‘Marlyn Monroe’ portreleri kavramsal sanatın önemli çıkış noktalarını belirtmektedir. Onun yapıtları aslında o zamandaki sanatsal durumu göstermektedir. Sanat bir satış ürünüdür. Bu noktada kavramsal sanatın çıkış amacı ortaya çıkmaktadır. 1961 yılında “kavramsal sanat” terimi sanatçı Henry Flynt tarafından icat edildi. Bu terim sanat tarihi açısından çok önemli bir terimdir. Henry Flynt, nihilist ve anti- art aktivist olduğu için kavramsal sanatın gelişmesinde fikirleri ile çok etkili bir sanatçı oldu. İlk kavramsal sanatçılar Henry Flynt, Robert Morris ve Ray Johnson’dır. Fransız sanatçı Marcel Duchamp, kavramsal çalışmalarını (readymades) sergileyerek, yeni bir yol açtı. Duchamp’ın en ünlü “readymades” eseri, ‘R. Mutt’ imzalı standart bir pisuar’dır ve Fountain (1917) adı ile tanınmaktadır. Fakat bahsedilen bu çalışma New York Bağımsız Sanatçılar Topluğunun sergisinde kabul görmemiştir. Kavramsal sanat alanındaki ilk geniş kapsamlı sergi; Joseph Kosuth ve İngiltere’deki ‘sanat ve dil’ grubu tarafından 1970’de New York Kültür Merkezinde “Conceptual Art and Conceptual Aspects” adıyla gerçekleşti. Bu tarihten itibaren kavramsal sanat, sanat tarihi içinde yer almaya başladı.

Kavramsal Sanat Nedir?: Kavramsal sanat eseri fikir veya kavramın tek önem taşıyan unsur olduğu sanat eserleridir. Malzemelere, fiziksel veya teknik yeteneklere hiçbir değer ya da önem atfedilmez. Birçok kişi için sorun, fikirlerin ve kavramların

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü tarafından 08-10 Ekim 2012 tarihleri arasında düzenlenen “1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Master of Art Student, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Moda Tasarım Bölümü, jovita_sakalauskaite@yahoo.com.

fazlasıyla sıradan görünmesi, eserlerin herhangi bir görsel veya estetik boyut taşınamamasıdır” (Cumming, 2008, 487). Kavramsal sanat aslında felsefi bir temele dayanmaktadır. Bu tarz sanat çalışmalarında asıl bilgi alttan örtülenmiş halde izleyiciye sunulmaktadır. Hiç bir zaman (ne kadar açık görünse bile) açık ‘nude’ kavramı ortaya çıkmaz. Kavramsal sanatçı, bir fikir üretmek için çabalar, bir sanat eseri üretmek için değil. Bu bağlamda kavramsal sanat geleneksel resim ya da heykel sanat dalları içersine girmez, onları reddeder. Kavramsal sanatın köklerinde olan anti-art’ın bazı özellikleri onun anlamını açıklar. Anti-art nihilist yapısı ile alıştığımız estetik ve sosyal değerleri/ kuralları inkâr eden sanattır. Kavramsal sanatta fikir ve kavram, sanat eserinin en önemli kısmıdır. Tüm planlamalar ve kararlar önceden yapılır ve fikrin uygulamaya geçirilmesi ikinci planda kalır. Fikir, sanat yapan bir makine haline gelir” (Sol Le Witt, 1967, 79–83). Lynton’a göre kavramsal sanatçı, “...her seferinde ne tür araçlar seçip kullanırsa kullansın- kavram sanatçısı olağanüstü bir yaratıcılığa sahip olmalıdır- her şeyden önce bize bir fikir önermelidir” (2004, 329). Anlaşıldığı gibi kavramsal sanatın alt yapısında en önemli nokta kavramdır. Ondan sonra gelen eleman dönüşümdür. Konvansiyonel işaretler (video, medya ya da herhangi bir materyal nesne) kavram gücü ile sanata dönüşmektedir. Kavramsal sanatın görevi güzelliği ya da estetiği sağlamak değildir. Tam tersine izleyiciyi kalıplaşmış sanatın görevinden kurtarmaktır. Amaç, izleyiciyi düşündürmek, sanatın farklılıklarını göstermektir.

Res. 1: Joseph Kosuth. Clock (One and Five) 1974. **Res. 2:** Brett Alexander. “Playing with the dolls”. 2006.

Res. 3: Laima Orzekauskiene “Woman. Archats”. 2002-2005

J. Kosuth, Resim 1’de yer alan işi ‘Art as idea as idea’da (7 Nisan 1970 tarihinde WBAI yayınlanan Joseph Kosuth ile röportajından), kavramdan yola çıkarak fikir üretmiş ve aynı zamanda o fikrin kendisinin de bir kavram olduğunu göstermektedir. Bu iş, zamanın doğası ve saat kavramını temsil etme yolları üzerinde bir derin düşünme olarak görülebilir (<http://www.tate.org.uk/art/artworks/kosuth-clock-one-and-five-englishlatin-version-exhibition-version-t07319> (Erişim Tarihi: 2004)). J. Kosuth’un ‘Saat’ işinde, saat’in kendisi açık bir tanım olarak yer alıyor ve başka hiçbir işleve sahip olmadığı sunuluyor. Bu eserinin en önemli noktası; bu bir tekil görsel ifadesi değildir. Bu unsurlarla, eşleşen herhangi bir obje/ nesne kullanılabilir ‘Clock (One and Five)’ diğer birçok eser gibi burada, “düşünce eylemi” bir örnek olarak yansıtılıyor (http://www.e-flux.com/journal/one-and-three-ideas-conceptualism-before-during-and-after-conceptual-art/#_ftn15 Terry Smith).

Son olarak aşağıda kavramsal sanatın hükümlerinin tablosu verilmektedir:

1. Kavramsal sanatçı rasyonalist değil daha çok mistiktir. Onlar mantık ile ulaşamadığı bir sonuca ulaşmaya çalışmaktadırlar.
2. Rasyonel kararlar, rasyonel kararları tekrarlamaktadır.
3. İrrasyonel kararlar deneyimin yeni bir yolunu açar.
4. Resim sanatı rasyoneldir.
5. İrrasyonel düşünceler kesinlik ve mantık ile takip edilmelidir.
6. Kavram ve fikir farklıdır. Biçimlendirici bir yön kastedilmektedir, fikir sadece tamamlayıcı bir parçadır.
7. Bütün fikirlerin fiziksel hale getirilmesine gerek yoktur.
8. Sanat eseri izleyici için sanatçının verdiği bir kılavuz olarak anlaşılabilir. Ama izleyiciye asla ulaşmayabilir, ya da sanatçının zihnini asla bırakmayabilir.
9. Hiç bir şekil/yapı ötekilere göre daha değerli, onlardan daha üstün olmadığı için, sanatçı herhangi bir anlatım formunu kullanabilir, yani kelimelerin/dil (yazılı veya sözlü) fiziksel eşitliğe, gerçekliğe kadar anlatımın şekil/yapı seçebilir.
10. Banal fikirler güzel yürütmesi ile kurtarılmaz. (herhalde kuralların tersi de önemli – ‘banal yürütmesi güzel fikri mahveder..’)(Stiles & Selz, 1996. 826).

Bu yazılara göre kavramsal sanat- sanat kurallarına uygun olanlar irrasyonel fikirleri mantık kullanarak izleyiciye ve yaratıcı arasında ilişki oluşturarak uygun bir anlatım formu ile yapılmış kavramdır. İrrasyonel fikirlerin mantık ile kullanılması, hayal dünyasının ve gerçeğin birleşmesi demektir. Bu nedenle izleyiciyi etkileyen önemli bir noktadır. İyi yapılmış/oluşturulmuş kavramsal sanatı herkes izleyebilir, fakat sadece bazıları anlayabilir. Belki bu nedenle kavramın anlatımının formu genelde çok basit olur. Çok ‘güçlü’ bir fikir saklansa bile. İzleyicinin gördüğü, anlayabildiği şeyler, onun iç algısı/ farkındalığını yansıtır.

Lif Sanatının Tarihi ve Anlamı: Lif Sanatının çıkış noktası ya da ana yapısı dokuma sanatıdır. “Dokuma Sanatı” terimi ilk olarak II. Dünya Savaşından sonra Larsen ve Constantine tarafından kullanılmıştır. Larsen ve Constantine, Dokuma Sanatını şöyle ifade etmiştir: “dokuma sanatı, sanatçı tarafından özgür olarak tasarlanmış bir yapıdır. Bu yapı hem dokuma tezgâhından, hem onun dışında öteki tekstil teknikleri kullanarak yapılmış sanatsal bir çalışmadır. Aynı zamanda sanatçının hayal gücü, tutkusu ve yeteneği teknik ve malzeme ile yansıtılır” (Lunin, 1990, 698). Anlaşıldığı gibi dokuma sanatının en önemli noktaları, tasarım (renk, form, doku), teknik ve fikirdir. Dokuma sanatında dönüm noktası, Bauhaus Okuludur. İlk temsilcileri; Anni Albers, Otto Berger, Gunta Stözl’dür. Stözl’a göre statik, dinamik, heykelimsi, işlevsel, yapı ve uzamsal doğa unsurları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yönüyle tekstil sanatı geleneksel sanat kapsamından çıkmıştır. Fakat lif sanatının başlangıcı 1960 yılında Lozan Bienali’ndeki tekstil sanatçıları olan; O. Amaral, M. Abakanowicz, J. Owdzka, W. Sandley, J. Lurcat, M. Cuttoli ile olmuştur. Bu isimler, tekstil sanatına farklı bir bakış açısı kazandırmışlardır (Demirkan, 2001, 25- 52). Lif sanatı olarak ilk kez Biennales Internationales de la Tapisserie, Lausanne, İsviçre’de görülmüştür (Lunin, 1990, 697- 699). Dokuma sanatı, tekstil sanatı ve lif sanatı adları, aslında tarihsel akışı göstermektedir. İlk olarak geleneksel sanatlardan doğan ve sonra sanatsal ifade biçimine dönüşen dokuma sanatı, el sanatlarının daha üstüne çıkmış ve diğer tekstil tekniklerinden yararlanılarak oluşturulan kumaş tasarımlarının kullanılmasıyla da tekstil sanatı olarak çıkmıştır. Artık malzeme, teknik ve sanatsal görüntü açısından, ön planda kavramsal yaklaşımı getiren lif sanatı ortaya çıkmıştır.

Lif Sanatı ve Kavram: Günümüzde değişik malzemeler, el işi ve makina teknikleri kullanılarak, üç boyutlu yada enstalasyon grubuna girmiş kavramlaşmış sanatsal eserler üretilmektedir. Konu olarak sosyal, felsefe ile ilgili sorunlar seçilmektedir. Öyle ki kavramsal çalışmalar yapan sanatçılar lif sanatçısı haline gelirken lif sanatçıları da kavramsal çalışmalara yönelmektedir. Fakat “Lif Sanatı”nın kendisi “kavram” ile doğmuş olup fakat aynı zamanda tekstil/dokuma sanatından çıkmış olduğu için onun özelliklerini, estetik ve sanatsal görüntüsünü taşımaktadır. Tam da bu noktada iki farklı disiplinin içerik çatışması gerçekleşmektedir. Lif sanatının ve kavramsal sanatın birbirleri ile olan ilişkilerini daha doğru bir şekilde anlayabilmek için onların üretim sürecinin şemaları izlenmelidir. Burada görüldüğü gibi kavramsal sanat ve lif sanatı arasında benzer olan şeyler; kavram, fikir ve objedir. Çıkış noktaları ikisinde de aynı olsa bile üretim süresinde olan şeyler ve sonuçları farklıdır. Dolayısı ile en önemli nokta burada kavramın çıkış noktasıdır. Sanatçı, kavramsal sanatta fikrini üretiyor, lif sanatında ise sanatsal objeyi. Kavramsal sanat, alıştığımız sanat anlamına karşı olduğu için başka bir yolda izleyiciyi etkisi altına alıyor. Fakat lif sanatı tekstil/dokuma sanatından çıkmış olduğu için izleyiciye; estetik, çağdaşlık, seçilmiş olan fikir ile üretilmiş obje etkisi verilmektedir.

Şekil 1: Kavramsal Sanatın üretim süreci. Şekil 2: Lif Sanatının üretim süreci.

Sonuç: Sanatta kavramsal eserler için kavram en önemli unsurdur. Fakat kavramsal sanat gibi lif sanatının da belli kuralları vardır ve bu iki farklı sanat dalı birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle “kavramsal lif sanatı” terimi yanlıştır. Eğer bir lif sanatı estetik ya da yapısal olarak değişik geliyorsa ya da izleyici düşündürmek yerine tiksindiriyorsa ya da şoka sokuyorsa eseri savunmak adına esere “kavramsal sanat” demek yanlıştır. Lif sanatını araştırırken ‘Kaunas Tekstil Bienale 2005, 2007’de sergilenmiş çalışmalardan yararlanılabilir. Avrupadaki bu Tekstil Bienali, tekstil sanatında büyük bir iz bırakmıştı. ‘Kaunas Tekstil Bienali’, günümüz lif sanatı sergilerine, bienallerine sanat dünyasında çok önemli bir yer kazanmıştır.

Çalışmamız için Brett Alexander’in “Playing with dolls” eseri kavramsal sanata benzetilebilir. Sanatçı bu eserinde küçük kız çocukları için üretilen mavi üniformaları duvara asarak sergilemiştir. Her elbise/üniforma göğüs bölgesinde (genelde bu yerde kız veya okul adı yazılır) nakışla farklı bir not yazılmıştır. Fakat bırakılmış notlar ‘tatlı’ çocukluk ile alakalı değil, okulun farklı yönlerini gösteren notlardır; ‘şişman’, ‘esmer (brown)’, ‘kraliçe’, ‘hayat kadını’ v.s.. Bu çalışmada elbiselerden sarkan uzun bacaklar sonunda külotlu çoraplar bulunmaktadır. Sanki çocuk ve yetişkin arasında bir bağlantı kurulur. Yumuşak, pamuklu kumaş üzerinde, ‘ağır’, kötü kelimelerle sanki kontrastlık yaratılmıştır. Malzeme, seçilmiş kavram, kullandığı teknikle üretil-

miş sanatsal objeler sanatçının göstermek istediği fikri yansıtmaktadır. Bu çalışma başarılı bir lif sanatı eseri örneği olarak gösterilebilir.

Kavramı yansıtmak için her şey kullanılmaktadır. Sanatçı bizim duyu hislerimizi etkilemeye çalışmıştır (görüntü, doku, psikolojik baskı ile). Kavramsal sanatçı burada doku, kumaş, renk ile farklı teknikler kullanarak bir fikir göstermeye çalışmamıştır. Çünkü izleyiciye bir sır bırakmak istemiştir. Bu sırrı, izleyicinin düşünmesi ve bir yol bulması gerekir. Sanatçı kendisinin çalışmalarında çok farklı ve değişik (altın ipliklerden insan saçına kadar) malzemeler kullanmış olup kişisel bir örgü tekniği geliştirmiştir. Sözgelimi dijital baskı ile çözgü kullanarak dokuma yapmaktadır. L. Orzekauskienne'nin dokumalarında vücut haritalaması ve mitolojik kadınların arketipi izlenmektedir. L. Orzekauskienne, her çalışması için güçlü kavramları seçmekte ve eserlerini genelde sosyal konulardan oluşturmaktadır. Aynı zamanda daha etkileyici olmak için eserlerinin formu, tekniği ve malzemesini özel seçmektedir. Fakat bu eserinde kullandığı malzeme, insan vücudunun saçlarıdır. Neden bu kadar değişik ve anti estetik (aynı zamanda hijyenik açısından tartışılabilir bir konu) malzeme kullanmaktadır? Herhalde sanatçı çok büyük bir etki yaratmak istemiş olmalıdır. Günümüzde böyle değişik olan çalışmalara kavramsal denmektedir. Kanımızca bu tarz çalışmaların kavramsal sanat ile fazla bir alakası olmamakla birlikte sadece değişik olarak değerlendirilebilir. Kavramsal sanat ve lif sanatı çağdaş sanattan gelen yeni sanat akımlarıdır. Bu iki farklı sanat dalını araştırmak, anlamak ve üstünde yorum yapmak zor, uzun meşakkatli bir iştir. Fakat bu iki farklı sanat akımının aynı zamanda çağdaş sanat dalları arasında yerini de kavramak durumundayız. Böylece hem terim açısından hem onların sanatsal yapısında sorun çıkmayacaktır. Kavramsal sanata başvuran lif sanatçılarının kavram gerçekleştirirken sanatın gerçek görevleri unutmaması gerekir. Sanatçının kullandığı malzeme ya da forma önem vermesi gerekmektedir. Bazı çalışmalar ile izleyicinin düşünmesi değil onun tiksinsmesine neden olurlar. Akılda kalması için etkileyici bir yöntem olarak görülse de, kalitesi için aynı şeyler söylenemez. Lif sanatındaki malzeme serbestliği, boyut ve teknikler çeşitliliği sanatçıyı zor durumda bırakabilir. Kavramsal sanatı farklı kılan ise; ortaya fikir değil o fikirden çıkan bir obje sunulmasıdır. İşte her zaman hatırlanması gereken nokta da budur.

KAYNAKÇA

- K. Stiles, P. Selz, Theories and Documents of Contemporary Art. ABD, 1996.
 F. L. Lois Library Trends, The Board of Trustees, Herner Company, University of Illinois, 1990.
 N. Lynton, Modern Sanatın Öyküsü. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
 R. Cummin,. Sanat, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2008.
 S. Blackburn, ed., The Oxford Dictionary of Philosophy (Oxford: Oxford University Press,1996.) Oxford Reference Online. Oxford University Press, posted April 8, 2008.
 Sol LeWitt. (Summer 1967). "Paragraphs on Conceptual Art," Artforum V, no. 10.
 S. Ö. Demirkan, Dokuma Resim Sanatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, İzmir, 2001.
<http://www.tate.org.uk>
www.culture.lt
<http://www.artlex.com/>
http://www.e-flux.com/journal/one-and-three-ideas-conceptualism-before-during-and-after-conceptual-art/#_ftn15Terry Smith, 2011
 e-flux